

Socialdepartementet

s.remissvar@regeringskansliet.se, s.sof@regeringskansliet.se

Dnr: S2024/02012

2025-03-17

Bris yttrande över utredningen "En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas", Ds 2024:30

Bris ställningstagande

Som barnrättsorganisation vänder sig Bris mot merparten av förslagen i den aktuella utredningen. Förslagen riskerar att inskränka barns grundläggande rättigheter och motverka syftet med utredningen – att fler barn ska få rätt hjälp och stöd. Bris ser även att utredningens förslag kan försvåra implementeringen av den nya socialtjänstlagen som träder i kraft den 1 juli 2025.

- **Bris avstyrker** förslaget om en ny lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas. Bris är särskilt kritiska till förslag om tvång, elektronisk övervakning och vitesföreläggande för vårdnadshavare. Bris uppmanar regeringen att avvakta utvärderingen av den nya socialtjänstlagen innan vidare beredning av förslaget om insatser utan samtycke.
- **Bris tillstyrker** förslaget om tillfällig föräldrapenning och annan kostnadsersättning.

Bakgrund och övergripande synpunkter

Bakgrund

Utredningen tillsattes i april 2022 med syftet att undersöka möjligheten för socialnämnden att besluta om insatser till vårdnadshavare utan deras samtycke. Uppdraget utvidgades i juli 2023 till att omfatta ekonomiska sanktioner och obligatoriska samtal för vårdnadshavare.

Utredningen föreslår nu bland annat att socialnämnden får besluta om att vårdnadshavare ska delta i öppna insatser när samtycke saknas, samt att beslut om insatser får förenas med vite. Utredningen föreslår även att socialnämnden, i fler fall än idag, får besluta om att barn och unga ska delta i öppna insatser, samt även kunna besluta om elektronisk övervakning (fotboja) för barn som har fyllt 15 år. Utredningen föreslår att dessa bestämmelser ska regleras i en ny lag, lagen om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (LIV).

Utredningens utgångspunkter speglar inte förslagen

Utredningen lyfter tre utgångspunkter som viktiga för utredningens uppdrag: att socialtjänstens arbete ska vara frivilligt, att barn är egna rättighetsbärare och att den nya ordningen ska präglas av rättssäkerhet. Bris delar dessa principer, men anser att utredningens förslag tyvärr inte speglar dessa perspektiv utan motsatsvis bygger på tvång, saknar ett tydligt barnrättsperspektiv och riskerar att leda till rättsosäkerhet.

Utredningen argumenterar för att tvångsåtgärder kan stärka förtroendet för socialtjänsten och öka barns tillgång till insatser. Bris delar inte denna slutsats. Tvärtom finns en uppenbar risk att ökad användning av tvång undergräver tilliten till socialtjänsten, vilket i sin tur kan försvåra implementeringen av den nya socialtjänstlagen (SoL).

I en tid då tilliten till socialtjänsten redan är bristfällig och regeringen aktivt arbetar för att stärka den, är det anmärkningsvärt att utredningen föreslår en väg som kan leda till motsatt effekt. Utredningen lyfter själv risken att tvångsåtgärder kan urholka tilliten ytterligare, vilket kan få långtgående konsekvenser. När tilliten brister minskar också benägenheten att söka stöd i andra sammanhang, vilket kan leda till att barn och familjer inte får den hjälp de behöver.

Erfarenhet och forskning visar att socialtjänstens arbete med tidiga och frivilliga insatser är det som ger bäst förutsättningar för långsiktigt stöd och förändring. Exempelvis visade utvärderingen av utvecklingsprojektet Modell för tidigt socialt stöd i Hässelby och Vällingby att frivillighet är en central faktor för att insatser ska lyckas. Dessutom framgick att insatserna behöver vara anpassade efter deltagarnas individuella behov och förväntningar för att minska risken för avhopp och öka möjligheterna till varaktigt stöd. Till skillnad från de föreslagna tvångsåtgärderna, som riskerar att driva bort familjer, visar denna modell att förtroende och anpassade insatser är avgörande för att skapa förändring.

Saknas analys av varför vårdnadshavare tackar nej till insatser

Frivillighet och självbestämmande ska vara vägledande inom socialtjänsten. Tvång är en ingripande åtgärd i människor rätt till privatliv och måste alltid måste föregås av en nödvändighets- och proportionalitetsbedömning. Utredningen beskriver att vårdnadshavare idag tackar nej till ca 40 % av de insatser som socialtjänsten erbjuder, vilket visar på behovet av en djupare analys av varför vårdnadshavare tackar nej till insatserna. Detta för att bättre förstå hur frivilliga insatser fortsatt kan vara vägledande men erbjudas på andra sätt. Denna analys saknar utredningen.

I stället föreslår utredningen att Socialstyrelsen ska kartlägga om de insatser som idag erbjuds vårdnadshavare fullt ut möter de behov som finns (se utredningens förslag i avsnitt 9.4.13). En sådan kartläggning hade behövt ligga till grund för denna utredning och hade behövts för att kunna bedöma nödvändigheten av det tvång som utredningen föreslår. Det är därför oklart hur utredningen kommer fram till att förslag om tvång är nödvändigt när det

inte klarlagt vilka alternativa insatser vårdnadshavare är i behov av och vad som skulle kunna ges på frivillig väg.

Barnkonventionen och barns delaktighet

Det är särskilt anmärkningsvärt att en så omfattande utredning, som föreslår ingripande åtgärder i barns och vårdnadshavares liv, har genomförts i form av en så kallad bokstavsutredning. Bokstavsutredningar görs ofta i enklare frågor, internt på ett departement och med mindre insyn än i en statlig offentlig utredning. Endast Fryshuset och Maskrosbarn har, i egenskap av barnrättsorganisationer, ingått i referensgruppen för denna utredning. Bris anser att fler barnrättsorganisationer borde ha involverats för att ge en mer heltäckande bild av barns behov och erfarenheter.

Vidare menar Bris att utredningen har valt att tolka vissa av barnkonventionens artiklar selektivt. Exempelvis används artikel 18 om stöd till vårdnadshavare för att motivera tvång, utan att beakta helheten i barnets rättigheter. Artiklarna i barnkonventionen är sammanlänkade och utgör tillsammans en helhet. Det innebär att en sammantagen bedömning av hur barnets samtliga rättigheter tillgodoses genom föreslagna lagstiftning måste göras.

Sammanfattningsvis bedömer Bris att riskerna med att rättigheter för både barn och vuxna urholkas överväger de eventuella fördelar som införandet av LIV skulle ha. Exempel på rättigheter som riskerar att urholkas är rätten till liv och utveckling, frihet från diskriminering, rätten till privatliv, social trygghet samt frihet från våld.

Förslag om insatser utan samtycke från vårdnadshavare, kapitel 9 i utredningen

Utredningen föreslår att socialnämnderna ska ges möjlighet att besluta om öppenvårdsinsatser riktade till barnets vårdnadshavare även när samtycke saknas. Syftet är enligt utredningen att säkerställa barnets skydd och stöd samt att förebygga behovet av mer ingripande åtgärder, såsom en tvångsplacering.

Utredningen framhåller att frivillighet ska vara utgångspunkten för socialtjänstens insatser. Bris anser dock att förslagen vilar på en felaktig och riskfylld föreställning om att tvång kan leda till ökat samtycke.

Ett välfungerande samarbete och ömsesidigt förtroende mellan vårdnadshavare och socialtjänst är avgörande för att barn ska få rätt stöd i rätt tid. Forskning visar att vårdnadshavare som har tillit till socialtjänsten är mer benägna att söka hjälp i ett tidigt skede, vilket kan förebygga att problem fördjupas. Om förtroendet brister finns en risk att vårdnadshavare undviker kontakt med socialtjänsten, vilket i sin tur kan försämra möjligheterna att tillgodose barnets behov av stöd.

Vårdnadshavarnas delaktighet är dessutom en nyckelfaktor för att insatser ska leda till varaktig förändring. Om grundproblematiken – exempelvis brister i hemmiljön eller

omsorgen – inte adresseras riskerar problemen att kvarstå. Familjens roll är central, och insatser utan vårdnadshavarens medverkan kan få begränsad effekt, särskilt om det saknas kontinuitet och uppföljning. Det är därför av stor vikt att insatser utformas i samverkan med vårdnadshavarna för att säkerställa hållbar och långsiktig förändring i barnets livssituation.

Utredningen identifierar själv risken att tvångsinsatser kan leda till att barnet straffas eller utsätts för våld i hemmet. Detta kan få förödande konsekvenser, både fysiskt och psykiskt, och ytterligare förvärra en redan utsatt situation. Dessa risker är oerhört allvarliga och måste väga tungt i bedömningen av nödvändigheten av tvång. Utöver detta konstaterar Socialstyrelsen att det i dagsläget saknas tillräcklig forskning på området.

Sammanfattningsvis anser Bris att förslaget om LIV varken är proportionerligt eller nödvändigt, särskilt i avsaknad av vetenskapligt stöd. De föreslagna åtgärderna är bristfälligt underbyggda och står i strid med den nya SoL:s krav på en kunskapsbaserad socialtjänst. Därtill menar Bris att utredningens beskrivning av dessa komplexa frågor är otillräcklig, vilket påverkar trovärdigheten i förslagen som helhet.

Förslag om insatser utan samtycke från barn, kapitel 10 i utredningen

Utredningen föreslår att bestämmelserna om tvingande öppenvårdsinsatser för unga, det så kallade "mellantvånget" enligt 22 § i lagen om vård av unga (LVU), ska avskaffas och ersättas med bestämmelser i LIV. Eftersom 22 § LVU sällan tillämpas, menar utredningen att sådana insatser bör kunna användas i fler fall och på ett tidigare stadium. Dessutom föreslås särskilda föreskrifter för barn och unga, exempelvis krav på skolgång, fritidsaktiviteter, praktik, drogfrihet och vistelse i hemmet under vissa tider.

Bris motsätter sig förslaget att utvidga tillämpningen av dessa insatser och att införa dem i ett tidigare skede än vad 22 § LVU medger. Den nuvarande regleringen syftar till att skydda barn som riskerar allvarlig skada, medan det föreslagna regelverket i LIV flyttar tyngdpunkten från skydd till förändrings- och behandlingsarbete. Detta innebär en principiell förskjutning – från att säkerställa barnets skydd till att påverka barnets beteende. Bris anser att tvångsåtgärder enbart bör användas för att skydda barnet, inte för att genomdriva stöd- och behandlingsinsatser. Att använda tvång i dessa sammanhang riskerar att bli kontraproduktivt och kan underminera tilliten till socialtjänsten.

Bris avstyrker därför förslaget och anser att det inte är proportionerligt. Istället bör nya SoL – som har ett tydligt förebyggande fokus, ökad tillgänglighet och möjligheten till vissa insatser utan behovsprövning – först utvärderas. En sådan utvärdering är nödvändig för att säkerställa att lagens intentioner inte urholkas innan mer långtgående förändringar införs.

Förslag om tillfällig föräldrapenning och kostnadsersättning, kapitel 11 i utredningen

Utredningen föreslår att vårdnadshavare ska kunna få rätt till tillfällig föräldrapenning i samband med föräldrastödjande insatser, såväl enligt LIV som enligt SoL.

Bris välkomnar förslaget om att kunna ge tillfällig föräldrapenning till vårdnadshavare för att till exempel kunna delta i familjebehandling och andra rekommenderade insatser. Bris tror att detta förslag kan öka möjligheten för vårdnadshavare, som idag tackar nej på grund av det inte är förenligt med arbetstiden, att i större utsträckning kunna tacka ja. Bris anser att detta förslag bör införas i SoL oavsett hur den fortsatta beredningen av förslaget om LIV ser ut.

Förslag om elektronisk övervakning (fotboja), avsnitt 12.3, 12.6.4 och 12.6.10 i utredningen

Utredningen föreslår att barn i vissa fall ska kunna övervakas med fotboja. I dag används fotboja främst som ett alternativ till verkställande av en utdömd påföljd eller i samband med ett beslutat kontaktförbud. Åtgärden innebär en betydande inskränkning av den fria rörligheten och är en ingripande kontrollmekanism varför en noggrann bedömning av dess nödvändighet och proportionalitet behövs göras.

Detta är den andra utredningen på kort tid som föreslår att barn, som inte är dömda för brott men i behov av stöd från socialtjänsten, ska kunna tvingas bära fotboja. Att utredningar föreslår en sådan åtgärd är djupt problematiskt. Förslag som innebär användning av fotboja utgår från en syn på att socialtjänsten ska ha en kontrollerande roll. Detta speglar en inriktning där socialtjänsten inte enbart erbjuder stöd och behandling, utan också ges verktyg för att övervaka och säkerställa efterlevnad av beslutade åtgärder. Barn i risk för kriminalitet är ofta utsatta på flera plan, som våld i hemmet, exponering för kriminalitet, bristande skolgång och socioekonomiska svårigheter. Ett ensidigt fokus på kontrollinsatser riskerar att förbise det helhetsarbete som krävs för att hjälpa barn ur kriminalitet. En ökad kontroll kan tränga undan det långsiktiga och relationella stöd som behövs för varaktiga förändringar.

Danmark införde men avskaffade möjligheten att övervaka barn med fotboja på grund av ökad stigmatisering, integritetsintrång och att bättre alternativ fanns. Trots detta saknar utredningen en fördjupad motivering till varför fotboja ändå föreslås för att kontrollera barns vistelse i hemmet. Utredningen behöver tydligare förklara nödvändigheten och lämpligheten av detta.

Forskning visar dessutom att påtvingad kontroll leder till att barn internaliserar en självbild av att vara kriminella, vilket kan påverka barns självbild och syn på framtiden och de egna möjligheterna. Sammanfattningsvis anser inte Bris att förslag om fotboja är vare sig nödvändigt, proportionerligt eller i enlighet med barns rättigheter.

Förslaget om föräldraföreläggande, barn- och ungdomsföreläggande och vite, avsnitt 13.2.3 i utredningen

Utredningen föreslår att beslut om insatser enligt LIV som riktas till vårdnadshavare ska kunna förenas med vite. Enligt utredningen syftar ett vitesföreläggande till att tvinga fram ett önskat beteende, vilket speglar en syn på socialtjänstens arbete där vårdnadshavare främst betraktas som ovilliga snarare än som personer som vill, men saknar förutsättningar. Denna inställning till socialt arbete – och framför allt till barn och vårdnadshavare i mycket utsatta situationer – är djupt problematisk och står långt ifrån den verklighet Bris möter i sin kontakt med barn och vuxna.

Bris ser också en avsaknad av problematisering kring vad ett hot om vite kan innebära för förtroendet för socialtjänsten. Särskilt saknas en konsekvensanalys av hur vitesförelägganden kan påverka familjer med redan knappa ekonomiska resurser. Att öka den ekonomiska pressen på familjer i en sårbar situation riskerar att leda till minskad tillit till socialtjänsten, ökad risk för repressalier mot barnet i fråga och, i förlängningen, ännu större segregation.

Bris ifrågasätter dessutom hur en ökad administrativ börda i form av vitesförelägganden och kontroll kan förenas med intentionen bakom den nya SoL som syftar till att vara förebyggande och tillgänglig.

Förslag om allvarssamtal, avsnitt 15.3 i utredningen

Utredningen föreslår att om Polismyndigheten informerar socialnämnden om att ett barn eller en ung person är misstänkt för ett brott som kan leda till fängelse, och det antas vara första gången barnet eller den unge är misstänkt för ett sådant brott, ska en företrädare för socialtjänsten hålla ett särskilt samtal med barnet och dess vårdnadshavare eller den unge – ett så kallat allvarssamtal.

Bris ser inledningsvis inget negativt i sig med att socialtjänsten för samtal med barn och deras vårdnadshavare vid misstanke om brott. Sådana samtal sker redan i dag, och socialtjänsten är alltid skyldig att skyndsamt genomföra en skyddsbedömning vid en orosanmälan, följt av en förhandsbedömning av barnets behov av stöd och insatser.

Däremot anser Bris att det är problematiskt att reglera allvarssamtal i SoL, då det kan skicka en missvisande signal om socialtjänstens prioriteringar. Alla orosanmälningar, inklusive de från Polismyndigheten, måste hanteras utifrån socialtjänstens professionella bedömning och tidigare kännedom om barnet. Att lagreglera detta på detaljnivå strider dessutom mot intentionen med den nya SoL, som snarare är tänkt att vara en ramlag.

Förslag om proportionalitets- och behovsprincip, avsnitt 14.5 i utredningen

Utredningen föreslår att LIV ska ha en bestämmelse om proportionalitets- och behovsprincip som innebär att beslut enligt LIV endast ska fattas om det bedöms proportionerligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter.

Utredningen anför att proportionalitetsprincipen ska regleras i LIV för att garantera den enskildes rättssäkerhet. Detta innebär att socialnämnden bara får fatta beslut om inte en annan mindre gripande åtgärd kan vidtas och den bedöms proportionerlig med hänsyn till åtgärdens syfte.

Som Bris nämner ovan bedömer vi att förslaget om LIV i sig inte uppfyller proportionalitetskraven. Införande av tvång, är förutom att det går emot intentionen med socialtjänsten som bygger på frivillighet, en oerhört ingripande åtgärd i barnets och vårdnadshavares personliga integritet. Utredningen beskriver att det inte kartlagt varför vårdnadshavare tackar nej till insatser och vad vårdnadshavare kan behöva i stället. Forskning ger inte stöd för att insatser med tvång leder till förändring, tvärtom kan det motverka syftet med insatserna. LIV riskerar dessutom att urholka förtroendet för socialtjänsten samt leda till repressalier för barnet. Mot den bakgrunden finner Bris att det vare sig är nödvändigt eller proportionerligt med föreslagen lagstiftning.

Bris anser att det är ytterst problematiskt att då lägga över proportionalitetsbedömningen av lagstiftningen på enskilda socialsekreterare och menar att detta snarare skapar större rättsosäkerhet än rättssäkerhet. Det kan inte vara upp till enskilda socialsekreterare att läka en oproportionerlig lagstiftning.

Avslutande kommentarer

Sammanfattningsvis finner Bris att den föreslagna lagstiftningen LIV är problematiskt ur flera aspekter och inte uppfyller kraven på proportionalitet. När Sveriges samtliga 290 kommuner nu står inför en stor omställning till ny SoL som ska öka tilliten, det förebyggande arbetet och tillgängligheten till socialtjänsten behöver socialtjänsterna resurser och arbetsro för att göra just detta. Socialtjänsten ska inte parallellt arbeta fram nya arbetssätt för tvång. Varken forskning eller barnets rättigheter stödjer detta och det går inte heller i linje med den kunskapsbaserade socialtjänsten som den nu ska vara. Bris uppmanar regeringen att inte gå vidare med förslagen till LIV. Istället bör fokus vara på nya SoL med att säkerställa att socialtjänstens befintliga verktyg – såsom tidiga och frivilliga insatser med stöd till familjer, samarbete med hälso- och sjukvård, skola och civilsamhälle – får rätt förutsättningar att göra skillnad.

Föredragande i ärendet har varit påverkansansvarig och barnrättsjurist Anna Dorrian.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Magnus Jägerskog', with a stylized flourish at the end.

Magnus Jägerskog
Generalsekreterare